

СТАСІВ Н. С.

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри права
(Львівський національний
університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені
Степана Гжицького)
ORCID ID: 0009-0007-2313-1694

УДК 347.922

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.56>

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Наукова стаття присвячена правовому аналізу та розкриттю змісту категорій «малозначна справа» та «справа незначної складності», дослідженню їх відповідності положенням цивільного судочинства. Здійснено порівняльну характеристику закріплення вказаних понять у нормах Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) та Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України). Встановлено відсутність єдиного нормативного підходу до розмежування понять «малозначна справа» та «справа незначної складності». Навіть в межах однієї норми (ст.19 ЦПК України та ст.12 ГПК України) вони співвідносяться, то як частина і ціле, то як два самостійні об'єкти. Акцентовано увагу на тому, що КАС України ототожнює справи незначної складності та малозначні справи. Досліджено наукові підходи до визначення понять «малозначна справа» та «справа незначної складності». Обґрунтовано, що більш вдалим є застосування терміну «справа незначної складності». Адже будь-яка справа є важливою та значущою, як для конкретної особи, так і для держави вцілому. Тому застосування терміну «малозначна справа», видається некоректним. Натомість, наголос на незначній складності справи видається дуже доречним та акцентує увагу на її особливості, порівняній простоті та можливості розгляду і вирішення такої без проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин.

Проаналізовано рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року рішення № 10-р(П)/2023 за наслідками розгляду справи № 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23) № 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23). Надано оцінку змінам до законодавства, внесеним на виконання вказаного рішення Конституційного Суду України.

Ключові слова: малозначність, справа незначної складності, ціна позову, цивільне судочинство, цивільна справа.

Stasiv N. S. Minor cases in the civil process of Ukraine

The scientific article is devoted to the legal analysis and disclosure of the content of the categories "insignificant case" and "case of minor complexity", the study of their compliance with the provisions of civil justice. A comparative characterization of the consolidation of the specified concepts in the norms of the Civil Procedure Code of Ukraine (CPC of Ukraine), the Economic Procedural Code of Ukraine (EPC of Ukraine) and the Code of Administrative Procedure of Ukraine (APC of Ukraine) was carried out. It was established that there is no single regulatory approach to distinguishing between the concepts of "insignificant case" and "case of minor

complexity". Even within the limits of one norm (Article 19 of the Code of Civil Procedure of Ukraine and Article 12 of the Economic Procedural Code of Ukraine), they are related, sometimes as part and whole, sometimes as two independent objects. Attention is focused on the fact that the APC of Ukraine equates cases of minor complexity with minor cases. Scientific approaches to defining the concepts of "minor case" and "case of minor complexity" have been studied. It is justified that the term "case of minor complexity" is more appropriate. After all, any case is important and significant, both for a specific person and for the state as a whole. Therefore, the use of the term "insignificant matter" seems incorrect. Instead, the emphasis on the minor complexity of the case seems very appropriate and focuses on its features, relative simplicity and the possibility of consideration and resolution of the case without conducting preparatory proceedings and (or) a court hearing to fully and comprehensively establish its circumstances.

The decision of the Constitutional Court of Ukraine on November 22, 2023, decision No. 10-p(II)/2023, based on the consequences of consideration of case No. 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23). An assessment of the changes to the legislation introduced to implement the specified decision of the Constitutional Court of Ukraine was given.

Key words: *insignificance, case of minor complexity, cost of claim, civil proceedings, civil case.*

Вступ. У 2017 році цивільне процесуальне законодавство України зазнало суттєвих змін, зумовлених набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [1], яким вказані акти викладено у новій редакції. Так, вітчизняне законодавство поповнилося новими категоріями, зокрема «малозначна справа» та «справа незначної складності», які потребують детального аналізу і дослідження.

Метою статті є правовий аналіз та розкриття змісту категорій «малозначна справа» та «справа незначної складності», дослідження їх відповідності як окремим принципам цивільного судочинства, так і усій системі цивільного судочинства, а також обґрунтування доцільності внесення відповідних змін у законодавче регулювання цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відносну новизну процесуальних положень, які регламентують порядок розгляду малозначних справ у цивільного процесі, окремі з них вже були предметом дослідження Виноградової В. І., Ізарової І.О., Кошель Н.М., Кравець В. А., Притики Ю.Д., Помазанова А.В., Сакари Н.Ю., Угриновської О.І., Штефан О.О. Системне дисертаційне дослідження малозначних справ у цивільному процесі здійснив Білоус К.В., який у 2023 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії з цієї проблематики.

Результати дослідження. Нормотворець синхронно підійшов до вирішення питання щодо оновлення українського процесуального законодавства. Як наслідок, нові редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) є майже ідентичними за своїм змістом і структурою, містять тотожні правові інститути, з урахуванням специфіки кожного виду судочинства. Таким чином, малозначні справи одночасно з'явилися у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві.

Ні ЦПК України, ні ГПК України не містять визначення малозначної справи. Згідно з частиною 5 статті 12 ГПК України для цілей цього Кодексу малозначними справами є:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [2].

Схожий підхід закріплений і в частині 6 статті 19 ЦПК України, яка додатково відносить до малозначних справ:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) справи про стягнення аліментів, збільшення та зменшення їх розміру, припинення стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);

4) справи про розірвання шлюбу;

5) справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує шістдесяті розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [3].

З аналізу вказаних положень вбачається, що категорія «малозначна справа» є загальним поняттям, яке включає в себе справи незначної складності, справи з невеликою ціною позову та деякі інші категорії справ (щодо сплати аліментів, розірвання шлюбу та захисту прав споживачів).

Водночас, частина 4 цієї ж статті 19 ЦПК України визначає справи незначної складності та малозначні справи як дві рівнозначні категорії, для розгляду яких призначене спрощене позовне провадження. Аналогічне положення відображене і в частині 3 статті 12 ГПК України, згідно з якою спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [2].

Отже, спостерігається відсутність єдиного нормативного підходу до розмежування понять «малозначна справа» та «справа незначної складності». Навіть в межах однієї норми вони співвідносяться, то як частина і ціле, то як два самостійні об'єкти.

КАС України по іншому формулює визначення малозначної справи. У пункті 20 частини 1 статті 4 вказаного Кодексу законодавець дає визначення адміністративної справи незначної складності (малозначної справи) як адміністративної справи, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин [4]. Таким чином законодавець ототожнює справи незначної складності та малозначні справи.

Відтак, на сьогодні констатуємо розбіжність у термінологічному апараті процесуальних кодексів, а саме ЦПК України та ГПК України використовують поняття «малозначна справа», в той час як КАС України оперує терміном «справа незначної складності».

У науковій літературі критикується застосування терміну «малозначна справа». Так, І.О. Ізарова [5, С.35] та О.О. Штефан [6, С.34] зазначають, що кожна справа є важливою для заявника (позивача). При цьому ні ціна позову, ні складність справи не є визначальними для оцінки її значення для конкретного суб'єкта.

Пропозиція щодо зміни термінологічного апарату з малозначної справи на справу незначної складності була викладена в низці законопроектів, зокрема №11026 від 19.02.2024 [7], №11026-1 від 06.03.2024 [8], №11053 від 29.02.2024 [9], проте так і не знайшла підтримки. Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) у своєму висновку про законопроекти зазначило, що малозначні спори (справи) згадуються у статті 60 ЦПК України, яка надає можливість здійснення представництва в таких фізичним особам, які не мають статусу адвоката. Отже, у разі прийняття запропонованих законопроектів змін у справах, які по ціні позову не будуть віднесені до категорії малозначних, особа не буде мати можливості

залучати іншого представника, крім адвоката, що суттєво збільшить витрати на правничу допомогу, а також може призвести до обмеження гарантованого статтею 6 Конвенції права на доступ до правосуддя [10].

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України (далі – ГНЕУ) висловило свої зауваження про недоцільність запропонованих змін до ЦПК України щодо заміни термінології «малозначні справи» на «справи незначної складності» з тих підстав, що вони не мають відношення до приведення норм ЦПК України у відповідність до Рішення, оскільки КСУ не вимагає внесення до ЦПК України таких змін [10].

Вказані доводи Мін'юсту України та ГНЕУ фактично зводяться до обґрунтування необхідності комплексності внесення змін до законодавства. Не можна допустити ситуацію, за якої буде усунуто термін малозначна справа з ЦПК України, проте, він залишиться у нормах Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо.

Найбільш детально обґрунтував необхідність застосування термінопоняття «малозначні справи» Білоус К.В. На його думку, під «малозначними справами» у цивільному судочинстві слід розуміти окремих, самостійний різновид цивільних справ, які характеризуються: а) обмеженістю верхньої межі ціни позову; б) нескладністю з огляду на можливо-допустиму тривалість їх судового розгляду, зміст та обсяг питань права і факту, які має вирішити суд; в) специфічним характером спірних правовідносин, проявом якого є участь «слабкого суб'єкта» в окремих категоріях справ (про захист прав споживачів, про стягнення аліментів); г) спрощеним процесуальним порядком їх розгляду; д) обмеженістю права касаційного оскарження [11, С.9].

Крім того науковець вважає, що малозначність справ слід розглядати не крізь призму приватноправових інтересів певної особи, тобто у контексті значення справи для сторін спору, а з економічної точки зору, принципу процесуальної економії та публічного інтересу в ефективному здійсненні правосуддя, відповідно до чого малозначність має встановлюватися з огляду на значущість справи в цілому для суспільства, а також виходячи зі стану здійснення правосуддя в цивільних справах та навантаження на судову систему в державі. Також наголошує на усталеності використання вказаного терміну в зарубіжному законодавстві, юридичній практиці та літературі [11, С.34].

Підсумовуючи викладене, на сьогодні констатуємо розбіжність у термінологічному апараті процесуальних кодексів, а саме ЦПК України та ГПК України використовують поняття «малозначна справа», в той час як КАС України оперує терміном «справа незначної складності». Відсутня єдність поглядів на вказане питання і в науковій спільноті. Порівнюючи ці 2 поняття, очевидно, більш вдалим є застосування терміну «справа незначної складності». Адже будь-яка справа є важливою та значущою, як для конкретної особи, так і для держави в цілому. Тому застосування терміну «малозначна справа», видається некоректним. Натомість, наголос на незначній складності справи видається дуже доречним та акцентує увагу на її особливості, порівняній простоті та можливості розгляду і вирішення такої без проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин.

Варто підкреслити, що до внесення будь-яких змін до законодавства необхідно підходити зважено, провівши попередньо ретельну перевірку застосування того чи іншого терміну в усіх нормативно-правових актах. Таким чином, вдається забезпечити уніфікований підхід до нормотворення, уникнути проблем у правозастосуванні.

Суттєві зміни у нормативному закріпленні малозначних справ пов'язані з ухваленням Другим сенатом Конституційного Суду України 22.11.2023 рішення № 10-р(II)/2023 за наслідками розгляду справи № 3- 88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23) за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах), яким загалом підтверджено відповідність Конституції України

інституту малозначних справ, проте визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункти 1, 5 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України, а саме «1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб» та «5) справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб» [12].

Вирішуючи порушені у конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначені вище положення пунктів 1, 5 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України в частині встановлення розміру ціни позову як критерію віднесення справи до категорії малозначних не відповідають розумінню справи та спору в ній як малозначного, не є належними засобами регулювання процесуальних відносин та не узгоджуються з принципом верховенства права [12].

Крім того, Конституційний Суд України зауважив, що згідно з Європейською процедурою розв'язання дрібних позовів у країнах ЄС (далі – Правила ESCP) процедуру розв'язання дрібних позовів застосовують у разі, коли розмір позовних вимог не перевищує 5000 євро. Водночас в Україні, щоб цивільна справа не вважалася малозначною, ціна позову має становити за офіційним курсом Національного банку більше 6801 євро, а у справах про захист прав споживачів – більше 17002 євро [12].

На виконання вказаного рішення Конституційного Суду України прийнято Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних справах» від 19.06.2024 №3831-IX [13]. Вказаним Законом України зокрема втричі зменшено грошовий критерій віднесення справ до малозначних, а саме зі 100 до 30 прожиткових мінімумів доходів громадян, у справах незначної складності з 250 до 80 прожиткових мінімумів доходів громадян, у справах про захист прав споживачів з 250 до 60 прожиткових мінімумів доходів громадян.

Позитивно оцінюємо ініційовані Конституційним Судом України зміни до ЦПК України та КАС України щодо зниження розміру ціни позову як критерію віднесення справи до категорії малозначної. Вважаємо, що описані зміни відповідають принципам домірності, що зобов'язує державу визначити в законодавстві такий розмір ціни позову, який не буде надмірним для обраної мети та не спотворить розуміння справи як малозначної для особи.

Висновки. Питання нормативного закріплення малозначних справ вже кілька років поспіль залишається у топі обговорення, як серед наукової спільноти, так і з-поміж представників законодавчого органу. Попри те, констатуємо низку правових колізій, яким потребують вирішення, а саме: 1) щодо співвідношення понять «справа незначної складності» та «малозначна справа» (то вони визначаються як рівнозначні поняття, то як частина і ціле); 2) щодо уніфікації термінології (ЦПК України та ГПК України використовують поняття «малозначна справа», тоді як КАС України оперує терміном «справа незначної складності»). Пропонуємо уніфікувати термінологію, що застосовується у процесуальних кодексах (ЦПК України, ГПК України та КАС України), визначивши справу незначної складності як справу, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин. Водночас, варто акцентувати увагу на комплексному характері пропонованих нововведень, які повинні включати в себе одночасне внесення змін до всіх нормативно-правових актів, які містять згадку про малозначні справи, зокрема до норм Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017, № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

2. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс від 06.11.1991, № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс від 18.03.2004, № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс від 06.07.2005, № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
5. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. *Право України*. 2017. № 8. С. 33-44.
6. Штефан О. О. Теоретичні та практичні проблеми розгляду малозначних справ. Судова апеляція. 2019. № 3. С. 28-36
7. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах : Проект Закону від 19.02.2024, реєстр. № 11026. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43730>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зміни законодавчих критеріїв визнання судових справ малозначними у зв'язку з рішенням Конституційного Суду України : Проект Закону від 06.03.2024, реєстр. № 11026-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43805>.
9. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо приведення у відповідність до Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 : Проект Закону від 29.02.2024, реєстр. № 11053. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43784>.
10. Висновок щодо проектів законів про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах (реєстр. № 11026 від 19 лютого 2024 року), про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зміни законодавчих критеріїв визнання судових справ малозначними у зв'язку з рішенням Конституційного Суду України (реєстр. № 11026-1 від 06 березня 2024 року) та про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо приведення у відповідність до Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 (реєстр. № 11053 від 29 лютого 2024 року) : Комітет Верховної Ради України з правової політики від 08.04.2024, №04-26/03-2024/77083. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43784>.
11. Білоус К.В. Малозначні справи у цивільному судочинстві : дис. ... доктора філософії : 12.00.03. Харків, 2023. 246 с.
12. Рішення за наслідками розгляду справи № 3- 88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23) за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах), яким загалом підтверджено відповідність Конституції України інституту малозначних справ, проте визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункти 1, 5 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України» : Другий сенат Конституційного Суду України, рішення від 22.11.2023, № 10-р(П)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text>.
13. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах» : Закон від 19.06.2024, №3831-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3831-20#Text>.

